

polju, Srpski etnografski zbornik, SKA, 1907, knj. 7, Običaji naroda srpskog, knj. 1, str. 261-262.)

5) »132. Babine huke. Baba rekla Veljači. Udri sila na silu, moji jaračići pedljorošćići, janjčići kolorošćići, voliči teljišćići' (tj. već za teljige). – Visoko.« (Običaji i verovanja iz Bosne, skupio Ljubomir Pećo, sveštenik, Srpski etnografski zbornik, SKA, 1925, knj. 32, Život i običaji narodni, knj. XIV, str. 382.)

6) »Babini Dni (Zaimeni Dni). – Narod veruje da Babini Dni traju samo tri dana i to: 1, 2, 3 marta, i da ih je »dedo Sečko« (Februar) pozajmio od »baba Marte«. U narodu postoji ova priča: »Edno Sečko zafatila da izleve, a vreme malce se razgalilo, trava fatila da raste, i p'pki da se razvijate. Edna baba što i sa baktisalo ud zima, fatila azr da sa cinuve za da ode na planine. Sečko ispadnal i baba Marta flizela, ona trgnala suse jarci suse kozi da ode na jazl'k, da letuje uf planina. Idekji pu p'tut se si prakažovala: 'Trš, jare, v planina! – Serem se Sečku na bradina!' – Sečko ka čujve, mu padnalo krivo, pa si utide pri baba Marta, što si de-

riše nekuja krava, i fati da i sa mole da mu puzaime tri dni on da vladeje. Edno Marta pristana i kandisak. Ka si duna Sečko edin vetar i dož ka si zafati edna lapavica, hej more, hej, čovek ud studeno uf mišiji dupki da se napika. Babata suse kozi i jarci biše taman na sredi na p'tut. Ka a fati puledićta i ona i jarci sa šćikurisa (skočanjise se) i koji dek si biše tam si ustana.«

I danas iznad sela Sirminin, kad se ide ka planini Dve Uši, postoji kamenje koje liči na stado belih i crnih jaračića, a u sredini kamen koji liči na babu. Iz daleko ovo kamenje može da obmane čoveka, da pomisli da je tu ovčar, a oko njega stado jaračića. – Iz stene koja predstavlja babu ide voda, koju narod zove, babina češmička.«

(Stevan Tanović, Srpski narodni običaji u Devdelijskoj Kazi, Srpski etnografski zbornik, SKA, 1927, knj. 40, Život i običaji narodni, knj. XVI, str. 13.)

7) »U Kuća se često kaže: »Sjever babin dever'. S tom izrekom u vezi je i jedna narodna priča, po kojoj je o Blagovještji jedna baba digla s kozama u planinu, pa se pomela, te se, po narodnome vjerovanju, nahodi zajedno s

kozama skamenjena u Grlu od Jerine kod Peći. Na tri dana za njom digao je i ded, te se i sad zovu oni dnevi, Babini i dedovi dnevi' i vjeruje se, da su napakiji od sviju zimskijeg dana, jer se kaže, da se tjech dana istresa zima.« (Život i običaji plemena Kuća, od Stevana Dučića, Srpski etnografski zbornik, SKA, 1931, knj. 48, Život i običaji narodni, knj. XX, str. 333.)

8) »BABA I VELJAČA

Javila baba stado od glavice, bila veljača sva lpa, topla, a jedna baba narugala se veljači, di goni blago lipo, nije smrзло, nije ništa, veli:

– Bome, nije mi veljača pomela ništa od blaga, ni kože, ni jaračića.

A veljača zajmila u marča trinaest dana pa onda jadnu babu operi krpom i snigom pa pomelo i babu i jarad.«

(Narodne pripovijetke, priredila Maja Bošković-Stulli, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 26, Zagreb, 1963, broj 123, str. 270-271 i napomena na str. 334 – tekst iz rukopisne zbirke INU, str. 99, zapisala MB-S, god. 1955. u Vraniku (kraj Lovnica), kazivala Ika Krpan.)

čudotvorni telefon

ivan kovačević

Krajem 1982. godine kružila je Beogradom jedna neobična priča. Bila je pričana i prepričavana sve dok nije dospela na stranice štampe. Novinarskim umećem preoblikovana ta priča izgleda ovako:

»Bila jednom jedna siromašna radnička porodica. Roditelji radnici jedva su sastavljali kraj sa krajem. Imal su jednog malog, dobrog sina.

Onda su dobili telefon. Bio je to važan trenutak u njihovom skromnom životu. I pazili su, kako su god znali i umeli, da čudesnu spravu koriste samo onda kada im je najpotrebnija.

Jednoga dana, kada su roditelji bili na poslu, usamljeno, dobro dete, počelo je da se igra velikom napravom (...) Dečko je okretao telefonske brojeve (...) i čeknuo da, najzad, sa nekim razgovara. I odjednom, sasvim slučajno, suludom kombinacijom brojeva, dečak je dobio sagovornika.

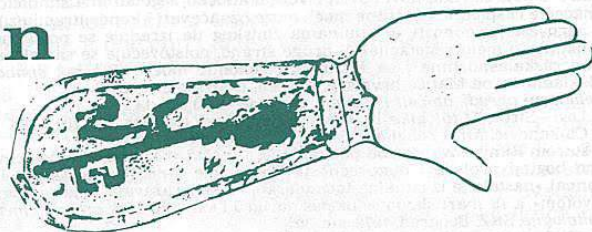
Radničko dete koje se igralo telefonom – dobilo je Ameriku! U Americi – Čikago! U Čikagu – glas koji se javio – govorio je srpskohrvatskim jezikom! Mali polterski sin i daleki deka iz Čikaga divno su se ispricali. Nepoznati prijatelj iz Amerike, zamolio je dačaka iz Jugoslavije da zapiše njegov telefonski broj, i da zove i sutra (...)

Skoro mesec dana dečak je zvao starca, razgovarao sa njim i čuvao to svoje jedino, samostalno prijateljstvo kao najveću tajnu. Dečak i starac su već sve znali jedan o drugome. Igrali su se skrivalice preko telefona, opisivali svoje sobe, gradove i šaputali najlepše i najprijateljskije, fatalne reči – jedan drugome u slušalicu.

Ali jednoga kobnog dana, tati i mami – radnicima dode telefonski račun. U kući i složnu porodicu uvuče se crv razdora. »Nemoguće«, hvatali su se za glavu izbezumljeni roditelji. »Telefonski račun od šest miliona dinara! To je neka greška«, ubedivali su jedno drugo. Dete je samo ćutalo.

U pošti su bili nemilosrdni: »Da, svakodnevni razgovori sa Amerikom! Očajni roditelji sredili su nekako da ogroman račun plate u ratama, i proklinjali dan kada su strašnu spravu uopšte uneli u kuću.

I jednog dana, sumnja pade na sina. Pritisnuto, dete je sve priznalo. Roditelji prvo nisu verovali. »Kakav deka iz Amerike, to si negde čuo«, ali mali sin je uporno ponavljao da ima divnog druga s kojim je svakog dana razgovarao. Ljudi, najzad, odlučise da vide koji je to monstrum nagovorio njihovog sina da svakog dana zove Čikago i napravi basnoslovni račun. Ako već treba da plate toliko, onda makar znaju zbog koga. Okrenuli su brojeve.

Javio se stariji muški glas. Sve je bilo tačno. Roditelji su bili zabezeknuti. Čudni, stari prijatelj njihovog malog sina – bio je Jugosloven. Otišao je iz domovine davno, pre skoro pedeset godina. Nikada više nije bio u Jugoslaviji. Prvi put posle četrdeset godina čuo je svoj jezik – onda kada mu se javio dete iz Jugoslavije. Od porodice nije imao nikoga. Od trenutka kada mu se dete javilo, njegov život, usamljenički i tužan, dobio je sasvim novi smisao. Shvatio je da mu je samo providenje poslalo u tužnu starost tu nežnu, divnu pticu. Dečak je bio njegov jedini pravi, iskreni prijatelj.

Svi su plakali. Roditelji su pomenuli strašan, ubilački telefonski račun. Starac je sutradan, telegrafski, poslao iz daleke Amerike sedam miliona u dolarima. Bio je to prvi put kada je otac radnik, svojim rukama, izbrojao toliko novca.

Nije prošlo ni nekoliko dana (...) zazvonio je telefon. Deka iz Amerike – bio je u Beogradu. Zvao je malu porodicu da dode u hotel sa detetom. Roditelji su, uplašeni pričama o sumnjivim tipovima, manijacima, kidnapovanjima (...) posli sami. Deka je insistirao da mu pokažu dete. Svi su se vratili kući. Susret je bio istorijski. Dete i starac dugo su zagrljeni i uplakani šaputali nešto jedno drugom. Roditelji su sušćali sa strane.

Onda je deka (...) pitao malog radničkog sina koja mu se kuća u okolini najviše dopada (...) Dete je odmah pokazalo na jednu malu komšijsku vikendicu – u planinskom stilu. Čarobni štapić nije bio potreban. Dete je dobilo kućicu. Čudni, usamljeni starac iz Amerike bio je multimilijarder. Vlasnik nekoliko fabrika, vlasnik mnogih štednih knjižica, nekretнина i vlasnik najlepšeg kraja sopstvenog života, vlasnik neverovatnog, čistog prijateljstva.

Starac je poželo da usvoji dete. Roditelji nisu pristali. Onda je deka rekao: »Ako doživim da moj mali veliki prijatelj napuni osamnaest godina, neka odluči sam. Sada može da bira u kojoj školi na svetu želi da se školuje. To je za mene bio najsrećniji trenutak u životu. Celo svoje bogatstvo – ostaviću njemu.«

Deka se srećan vratio u Ameriku. Mala porodica mnogo puta posle toga bila je u gostima kod starca. I svi su živeli srećno i u ljubavi.«

U daljem tekstu novinar priča kako je »tragajući« za tom porodicom obišao više prigradskih naselja (Obrenovac,

Rakovica, Vidikovac) i da su tu i tamo čuli za tu priču ali da dete nije iz njihovog kraja. Pominjući redove za hranu i benzin, u kojima se ova priča prepričava, novinar navodi jednu »izjavu«: »Ima Boga. Najdivnije je to što se desilo radniku, i to našem radniku«.

Svakako da nije potrebno sprovesti istragu da bi se utvrdila legendarnost ove priče. Svima je dobro poznata činjenica da ne postoji automatski telefonski saobraćaj sa Amerikom. Znači imamo posla sa legendom.

a) KOMPARATIVNI MATERIJAL

Sa stanovišta etnologije tj. folklorne analize teksta ovu legendu, koju ću nazvati »Legenda o telefonskom pozivu«, nije moguće analizirati bez komparativnog materijala. To znači da to nije prva poznata *legenda o iznenadnom bogatstvu*. Njeno dovođenje u vezu sa drugim legendama ovog »tipa« uz njihovu sinhronu (i sinhronijskih rezultata dijahronu) analizu dovodi do razumevanja ove priče.

1. Legenda o iskopanom blagu

Legenda o iskopanom blagu javlja se u sklopu genealoških predanja porodica koje žive u Beogradu oko jednog veka (5–6 generacija). Jedno od ključnih mesta svakog genealoškog predanja je, osim priče o začetniku loze tj. »rodonačelniku«, objašnjenje uzroka promene mesta prebivališta tj. uzroka migratornih kretanja. Genealoška predanja Srba najčešće kao uzrok migracije navode »strah od osвете zbog ubistva nekog Turčina« ili »strah od krvne osвете«. Najčešće su ovakvim »uzrocima« objašnjavana migratorna kretanja u pravcu krajeva oslobođenih od Turaka. Legenda o iskopanom blagu ima sasvim drugu funkciju u okviru genealogije pojedinih porodica. Njom se objašnjava preseljenje u grad, najčešće u Beograd. I ne samo to. Ova legenda ne objašnjava samo horizontalnu pokretljivost kao predanje o preseljenju iz straha od osвете. Njome se objašnjava i vertikalna društvena pokretljivost određene porodice. Legende, koje su meni poznate, opisuju događaj koji se odigrao, sredinom XIX veka. Prema tome, one traju oko 100 godina, a kao vreme njihovog nastanka može se odrediti druga polovina XIX veka.

Ove legende se javljaju u dve varijante kojima su zajedničke početne sekvence. U prvoj sekvenci, seljak ore zemlju. U drugoj, pronalazi čup zlata. Treća sekvenca, u kojoj se objašnjava šta je učinjeno sa iskopanim zlatom ima dva oblika. U prvom, seljak je poslao sina na školovanje u Beograd, a u drugom, »kupio dućan u gradu«. Četvrta, završna sekvenca, ima jedinstvenu formulaciju: »Od tada naša porodica živi ovde«.

Ova legenda se ne može dovesti u vezu sa »praznovericama« o zakopanom blagu. U pričama o zakopanom blagu, koje daju direktna uputstva za njegovo pronalaženje, naglašena je *namera* tj. traganje za blagom, dok u predanjima o iskopanom blagu dominira *slučaj* zahvaljujući kome je blago pronađeno. Takođe, priče o zakopanom blagu ništa ne govore o tome kako je pronalazač »utrošio« pronađeno blago. Umesto priče o nesudenom pronalazaču češće govore sudske hronike.

Pitanje istinitosti legendi o iskopanom blagu kreće se u okviru mogućnosti pronalaženja nekih starih ostava novca (antičkih, srednjovekovnih ili novijih) ili otkopavanjem svojih (ili tuđih) relativno novih ostava koje su stvarane u vreme ratova tokom XIX veka. Takođe, ove priče mogu imati i funkciju »mitizacije« realno zaradenog novca bilo kojim načinom (od zakonitog do nezakonitog). Uzroci ove »mitizacije« mogu biti različiti, na primer, izbegavanje poreskih obaveza, prikrivanje nezakonitog sticanja ili sticanja koje može biti osuđivano sa moralne tačke gledišta (zelenastvo) itd.

Odgovor na pitanje da li su legende o iskopanom blagu nastale na osnovu realnog događaja ili »mitizacijom« za etnološko-folkloristička istraživanja nije relevantan. Uključivanjem u genealoška predanja one postaju njihov sastavni deo, i samim tim, legitiman predmet etnološko-folklorističke analize.

2. Legenda o nasledstvu iz Amerike

Krajem XIX i u prvim decenijama XX veka odvijao se veliki migracioni proces iz zemalja Južne Evrope u Ameriku. Tim procesom su bile zahvaćene i Dalmacija, Lika, Crna Gora, Makedonija... Makoliko nezaposlenost, siromaštvo i pećalbarska tradicija bili stvarni uzroci ovog migratornog kretanja u osnov njegove folklorne obrade je ušla želja za sticanjem bogatstva: mit o obećanoj zemlji i mit o Americi kao zemlji u kojoj svako može da uspe (tj. da se obogati) ukoliko je sposoban. Međutim, za osnovnu legendu koja

se ovde ispituje nije toliko značajna folklorna obrada motiva migracija, kao ni čitav splet folklornih predava koje su pratile prve »povratnike« iz Amerike. Komparativni materijal za interpretaciju osnovne legende daju priče o onima koji su se u Americi obogatili, tamo (iznenada) umrli i svoje ogromno bogatstvo ostavili krajnje iznenadenim srođnicima u Jugoslaviji. Ispitivanje realnih osnova ovih legendi upućuje na činjenicu da prvi migranti (»iseljenici«) su mogli da steknu bogatstvo, da bi potom umrli i bogatstvo ostavili rođacima u Jugoslaviji u poodmakloj prvoj polovini XX veka. Međutim, folklorna obrada ove teme u Beogradu kroz usmena kazivanja, mas-medijški folklor i folklorne dosetke (»Ostavio mu ujak iz Amerike«) dobija puni zamah u periodu posle drugog svetskog rata. To je, svakako, posledica migratornih kretanja posle 1945. godine kojima je Beograd dobio veliki broj stanovnika direktno preseljenih iz krajeva poznatih po migracijama u Americu.

Priče ove vrste se sastoje iz jedne sekvence. U toj sekvenci se kaže kako je osoba dobila od advokata iz Amerike obaveštenje kako joj je rođak (stric, ujak i sl.) ostavio bogatstvo kao svom najbližem srođniku. Iako se ova legenda razlaže na sastavne delove, koji nose posebna značenja, ona je jednosekvenacionalna na formalnom planu. U njoj se ništa ne govori o socijalnom položaju naslednika kao ni o tome šta će učiniti sa velikim nasledstvom. Ovo poslednje je sasvim logično s obzirom na pravne teškoće raspolaganju tim nasledstvom u periodu neposredno posle rata. Međutim, to nije bilo prepreka da ova legenda postane predmet obilnog usmenog prepričavanja. Nije potrebno naglašavati da ni u ovom slučaju utvrđivanje istinitosti ili neistinitosti nije od značaja za etnološko-folklorističko istraživanje.

B) ANALIZA

I pored toga što postoje značajne razlike u narativnoj strukturi, pri čemu je legenda o iskopanom blagu sastavljena iz četiri sekvence, legenda o nasledstvu iz Amerike jednosekvenacionalna, dok legenda o telefonskom pozivu ima složeniju strukturu sa čitavim »dramskim zapletom« (npr. roditelji istražuju poreklo velikog telefonskog računa, ljute se na bogatog iseljenika itd.), moguće je potražiti elemente koji predstavljaju zajedničke strukturne odnose.

Prvi element koji uspostavlja takve strukturne odnose je *socijalni položaj* aktera. L–1 eksplicitno određuje socijalni položaj aktera (»seljak«), za L–2 nemamo precizne podatke, dok ga L–3, opet, detaljno opisuje (»siromašna radnička porodica« ili »siromašno radničko dete«). Da bi se uspostavilo zajedničko obeležje ovih elemenata sve tri legende, neophodno je unutar realnog socio-ekonomskog konteksta sagledati značenje navedenih određenja socijalnog položaja.

Što se tiče legende o iskopanom blagu, značenje se uspostavlja u dva konteksta tj. u vremenu generiranja legende i u vremenu na koje se legenda odnosi. U oba slučaja, a radi se o sredini i drugoj polovini XIX veka, seljaštvo je, bez obzira na raspolaganje, sačinjavalo donji deo društvene lestvice. Novi način privređivanja, raspad starih organizacionih formi, velika zaduženost koji karakterišu dati period uslovi su položaj seljaka koji obeležava siromaštvo.

Legenda o nasledstvu iz Amerike svoj puni intenzitet dobija u periodu neposredno posle drugog svetskog rata. To je vreme »racionisanog« snabdevanja (tzv. tačkice), vreme zajedničkih stanova, vreme nemaštine i oskudice, ali i vreme privilegija kako u stanovanju tako i u snabdevanju (»diplomatski magacini«). U okviru ove polarizacije sa velikom sigurnošću može se reći da legenda govori o neočekivanom bogatstvu koje je dobio neko siromašan jer obogaćivanje već »bogatog« ne iritira folklornu maštu.

Na kraju, vreme generiranja legende o telefonskom pozivu je vreme ekonomske krize, kontinuiranog pada standarda i osiromašnja velikog dela stanovništva. Sama legenda do potencira ističući siromaštvo porodice koja je dobila bogatstvo.

Drugi element kroz koji se uspostavlja strukturni odnos ovih triju legendi je *promena socijalnog položaja aktera*. U L–1 ta promena je eksplicitna i održava društveni realitet. Školovanje je u drugoj polovini XIX veka bilo siguran put uspona na društvenoj lestvici garantujući prelaz u veoma moćan sloj činovnika. Slično je i sa »kupovinom dućana u gradu« čime se vrši prelaz u narastajući sloj bogatih trgovaca. L–2 je u tom pogledu sasvim neodređena što je posledica već pomenutih pravnih teškoća u korišćenju nasledstva. Prvo, tada je bilo strogo kažnjivo (zatvor) posedovanje stranih novčanih sredstava. U slučaju unošenja u zemlju postojala je opasnost »nacionalizacije« tj. oduzimanja nasledstva ili prinudne zamene za dinare ili prinudne zamene

do određene svote, s tim što se ostalo »nacionalizuje«. Sa druge strane, tadašnji propisi su zabranjivali putovanja u inostranstvo (gradani nisu posedovali putne isprave tj. pasoše) što je u potpunosti onemogućavalo korišćenje naslednog bogatstva van granica zemlje. Uz oficijelni, negativni stav prema bilo kakvom bogatstvu, ovi uslovi su doveli do toga da legenda, koja pretenduje na istinitost, nije u mogućnosti da opiše način trošenja nasledstva iz Amerike.

U trećoj legendi način trošenja bogatstva je preciziran. Dete će dobiti sve što poželi kao na primer, kuću (mala komšijina vikendica u planinskom stilu) i moći će da se školuje (»u kojoj god hoće školi na svetu«), a dobiće i celo bogatstvo nakon smrti starog iseljenika.

Na osnovu prethodnog izlaganja može se zaključiti da sve tri legende govore isto:

Prvo, socijalni položaj aktera karakteriše *siromaštvo* i drugo, bogatstvo mu omogućuje radikalno *napredovanje u društvenoj strukturi*.

Osim navedena dva načina uspostavljanja strukturalnih odnosa ove tri legende, potrebno je ispitati još jedan. Radi se o NAČINU na koji je stečeno bogatstvo. Način na koji je stečeno bogatstvo se u svakoj legendi sastoji iz dva dela, s tim što je jedan deo zajednički za sve tri legende, dok je drugi deo u svakoj legendi različit. Zajednički deo se sastoji iz SREĆE. U prvom slučaju to je srećna okolnost da je baš na njivi tog čoveka bilo zakopano blago. Što se tiče druge legende, element sreće je samo prividno paradoksalan, jer se radi o smrti bliskog srodnika što bi pre govorilo o nesreći (»smrt«), a ne o sreći. Međutim, i pored relativne neelaboriranosti legenda jasno kaže da naslednik ne samo da nije bliže poznavao preminulog rodaka već uopšte nije ni znao da ima rodaka u Americi. Na taj način je element žalosti, nesreće, potpuno eliminisan, a ostaje srećna okolnost da je akter stekao bogatstvo. Treća legenda u svojoj detaljnosti eksplicitno govori o »srećnom detetu« i to u smislu deteta koje je imalo sreću da dobije bogatstvo. Ovde ne treba da zbunjuje izvesna nesavršenost jezika jer se u pojmu »srećan čovek« jednako sadrže značenja »čovek koji je imao sreće« i »čovek koji ima sreću« tj. neko koga je »poslužila sreća« i neko ko »živi u sreći«.

Međutim, uz konstantnu nužnost prisustva sreće u sticanju bogatstva, javlja se i jedan promenljivi element tj. ono što je delovalo kao katalizator sreće. U prvoj legendi, to je rad na njivi tj. aktualno, lično angažovanje. U drugom slučaju, katalizator je nešto komplikovaniji i ne pripada vremenu odigravanja događaja koji opisuje legenda. Akteri katalizirajuće radnje su ljudi iz prošlosti, precizno koji su »zaslužni« za uspostavljanje srodničkog odnosa koji omogućuju sticanje bogatstva. Treća legenda jasno opisuje ovaj element: on se svodi na okretanje telefonskog brojanika.

Sada je moguće dati opštu formulu legendi o iznenadnom bogatstvu:

SIROMAH zahvaljujući KATALIZIRANOJ SREĆI stiče BOGATSTVO koje mu omogućava USPON U DRUŠTVENOJ STRUKTURI, ili
 nizak položaj u društvu ————— viši položaj u društvu

(sreća + katalizator ————— bogatstvo)

Međutim, opšta formula legendi o iznenadnom bogatstvu ne objašnjava nijednu posebnu legendu. Objašnjenje posebnih legendi moguće je pristupiti upravo u onim tačkama u kojima se međusobno razlikuju. U ovom slučaju to je katalizator sreće tj. njegov spoj sa samom srećom.

U prvoj legendi sreća je spojena sa »radom na njivi« pa je katalizator sreće RAD.

U drugoj legendi sreća je spojena davnom akcijom predačka koja je rezultirala SRODSTVOM.

U trećoj legendi sreća je udružena sa samom sobom jer slučajna kombinacija telefonskih brojeva nije ništa drugo do SREĆA.

Prema tome:

- L-1 — rad + sreća
- L-2 — srodstvo + sreća
- L-3 — sreća + sreća

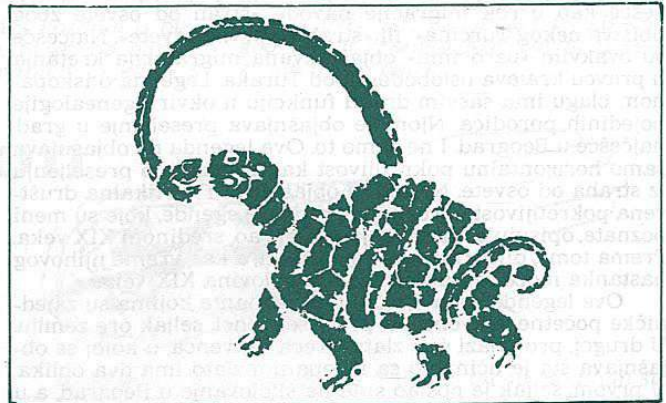
iz ovoga proizlazi da su diferencija specifična ove tri legende rad, srodstvo i sreća, bez obzira što sve tri govore o ulozi sreće u životu.

Ispitivanje formi pojedinih legendi zahteva konfrontaciju legendi i relevantnog socio-kulturnog konteksta. Tematika legendi određuje segmente konteksta koji su bitni za interpretaciju. Vertikalna društvena pokretljivost tj. promena društvenog položaja o kojoj govore legende ukazuje da je za analizu relevantna socio-ekonomska sfera, dok način ostva-

riivanja vertikalne pokretljivosti ukazuje da treba uočiti relaciju legendi i sistema vrednosti.

Ono što je karakteristično za socio-ekonomske kontekst u sva tri slučaja javljanja legendi je drastična promena društvene strukture. Ove promene karakteriše proces osiromašenja, sa jedne strane, i nešto manje relevantan, bar kada su ove legende u pitanju, proces bogaćenja. Drugu polovinu XIX veka obeležava osiromašenje seljaštva i narastanje i formiranje snažnih slojeva trgovaca i činovnika poreklom iz istog društvenog sloja tj. seljaštva. Period neposredno posle drugog svetskog rata je vreme osiromašenja starog gradskog stanovništva i stvaranja novog privilegovanog sloja. U trenutku generiranja treće legende, negde od 1980. godine, dolazi do pauperizacije velikog broja ljudi (radnika, službenika, intelektualaca, penzionera itd.). Ekonomska kriza, od 1980. godine do danas, ne stvara potpuno nov sloj bogatih ali intenzivira razlike koje su u prethodnim decenijama bile ublažene. Stoga je sasvim očekivana činjenica da legende ovog tipa nisu generirane u periodu 1960-tih i 1970-tih godina, periodu koji karakteriše opšti porast standarda i dostupnost velikog broja ljudi povećanoj potrošnji. Prema tome, socio-ekonomska sfera kroz promenu društvene strukture daje back ground javljanja ovih legendi.

S obzirom da ovakva promena, promena društvene strukture, utiče na javljanje opšteg tipa tj. legendi o iznenadnom bogatstvu u njoj se ne može tražiti objašnjenje svake pojedinačne legende. Takvo objašnjenje se može naći u si-

stemu vrednosti tj. u onom njegovom segmentu koji tumači nastalu društvenu promenu, bez obzira da li se radi o ideološkoj interpretaciji ili prostom odlikavanju stvarnosti. Ukoliko nije problematičan stav da »duh kapitalizma« hipostazira rad kao vrednost i da se time može opisati generiranje prve legende u drugoj polovini XIX veka, onda je nužno objasniti odakle srodstvo (kao supstitut rada) u legendi o nasledstvu iz Amerike. Ako se zna da je značaj srodstva u gradskom društvu prve polovine XX veka bio u opadanju onda se isticanje srodstva kao katalizatora sreće može objasniti migratornim kretanjima iz oblasti u kojima je ovaj društveni odnos imao i te kako važnu, ako ne i dominantnu, ulogu. To postaje razumljivo zato što je Beograd, kako je već rečeno, upravo ih tih oblasti, oblasti migracija u Ameriku krajem XIX i početkom XX veka, dobio veliki broj stanovnika, kao i osnov same legende. Na kraju, treća legenda koja katalizator sreće vidi u samoj sreći rezultat je degradacije rada izazvane ekonomskom krizom. Sa druge strane, megalopolizacija dovodi do razaranja srodničkih veza koje u ovoj legendi potpuno gube značaj jer bogati iseljenik nije ni u kakvom srodstvu sa detetom. Okretanje telefona, ta sreća koja katalizira sreću, kojim je dete dobilo vezu sa bogatstvom, nije ništa drugo do ispunjavanje listića »Loto«-a što njegovi roditelji i stotine hiljada njima sličnih rade redovno svake nedelje.

1. M. Bobić, Telefon sreće, »Duga«, N. s. br. 227. od 6. do 20. novembra 1982. str. 24-25.
2. To je, svakako, poznato i novinaru koji ovu priču naziva »socijalističkom modernom bajkom«.
3. Legenda o kojoj je reč postoji u porodici autora. Konstatovana je i u još nekoliko porodica koje više generacija žive u Beogradu.
4. Genealoško predanje je predanje koje govori o poreklu pojedine, porodice, šire srodničke grupe ili društvene grupe koja ima iluziju o zajedničkom poreklu.
5. Ovaj motiv predstavlja opšte mesto u predanjima koja objašnjavaju migratorna kretanja.
6. O pričama o zakopanom blagu (i načinima njegovog pronalaženja) vidi M. Vesnić Praznoverice i zločin s naročitim pogledima na praznovericu o zakopanom blagu, Godišnjica Nikole Cupića, knj. XIV, Beograd, 1894.
7. M. Vesnić, op. cit. 178-194.
8. O jednom takvom nalazu u Malom Mokrom Lugu vidi Godišnjak SKA, XXVII Beograd, 1913.
9. M. Vesnić, op. cit. 169.